

Kuzmenko V. V.,
 orcid.org/0000-0002-5424-8234

Slyusarenko N. V.,
 orcid.org/0000-0002-9215-5936

USE OF TELEVISION CONTENT IN THE PROCESS OF PERSONALITY FORMATION: HISTORY AND CURRENT REALITIES

The article analyses how television content was used in the process of personality formation in previous historical periods and how it is used in today's conditions. It is emphasised that television has already become an integral part of everyone's life, and Ukrainians spend more than four hours a day watching TV. After all, television is the primary source of news, information and entertainment for them. It is highlighted that the impact of television content on the viewer is obvious, although it can be not only positive but also negative.

It is noted that it has been accumulated considerable experience of the use of television for educational purposes in Ukraine during the second half of the twentieth century. The data concerning school disciplines of which educational TV programs were created, their subjects, calendar-thematic plans for demonstration of such programs, have been represented in the article.

The results of the teachers' survey of different majors (history, law, computer science, physics, handicraft, science, health and safety and physical culture) on the topic "Your attitude to television" have been presented.

Teachers, in particular, recommend increasing the attention of the state leadership to the quality of television and recruitment; introduce censorship; the management of TV channels to be critical of the programs that go on the air; expand the share of domestic content (create a social channel for children, cognitive channels, educational and pedagogic TV programs); reduce the amount of advertising and politics; minimise repetitions and information about cruelty in the news; more often show old movies, sports programs, programs about the history of Ukraine and prominent people of this country.

It is concluded that the use of television content in the process of personality formation is appropriate, and the experience gained in Ukraine of creating and using educational TV programs in schools requires careful study and revival, taking into account the requirements and today's conditions.

Key words: television, television content, personality formation, educational TV programs, pedagogic TV programs.

Дата надходження статті: 09.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Ляшкевич А. І.

УДК 37.034:27

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.102>

Тхоржевська Т. Д.,
 orcid.org/0000-0003-2708-2600

ПРОБЛЕМА ТВОРЕННЯ ІДЕАЛУ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається питання формування ідеалу виховання в історичній ретроспективі. Автор статті аналізує, чи варто говорити про універсальний ідеал виховання, що сприяє дотриманню загальнолюдської культури задля миру і формування відповідального громадянина. Ставиться питання, чи існує загальний ідеал, який міг би задовольнити всі верстви населення і бути покладеним в основу загального суспільного виховного ідеалу, чи варто включати в поняття загальнодержавного виховного ідеалу релігійну компоненту.

* © Тхоржевська Т. Д.

Аналізуються ідеї Г. Ващенка, О. Вишневського, прибічників традиційного українського ідеалу, який вони формулюють як служба Богові і Батьківщині. Вказується на суперечливість і нелогічність деяких їхніх постулатів, які спрощують реальність життя, не сприяють взаєморозумінню представників різних прошарків населення, загрожують роздмухуванням суспільної ворожнечі. До суперечностей концепції Г. Ващенка автор відносить фактичне превалювання національних інтересів над християнськими і конфесійними над загальнохристиянськими. Слабиною концепції Г. Ващенка автор вважає надмірну ідеалізацію, героїзацію історичних часів, що мало би, на думку цього вченого, прислужитися запаленню жертовної любові до Батьківщини молодих українців. Спираючись на ідеї Г. Ващенка, О. Вишневського, автор статті ставить питання: якого виховання ми прагнемо для наших дітей в Україні, серед яких вже зараз є католики, греко-католики, протестанти, православні «різних мастей», у тому числі й «небажаних», атеїсти, мусульмани тощо, і всі вони – громадяни України?

Стверджується, що в Україні назріла необхідність формування загальнодержавного виховного ідеалу з урахуванням етнічного та релігійного різноманіття української нації, якщо Україна прагне стати нацією громадян, які добровільно бажають жити спільно.

Ключові слова: виховний ідеал, суспільний ідеал, загальнолюдські цінності, загальнохристиянські цінності, громадянин, нація.

Постановка проблеми. Історично склалося так, що процес виховання людини в суспільстві визначається тією концепцією людини, з якої виходять при формулюванні цілей виховання. У залежності від того, яка роль відводиться людині в загальному контексті життя, яке місце вона посідає в уяві тих, хто суттєво впливає на виховну політику в суспільстві, і складається відповідна офіційна система виховання. При цьому формальний бік або структурування процесу виховання в цілому залишається сталим, проте постійно оновлюється змістова наповненість кожної структурної компоненти процесу. Тому як з наукової, так і з практичної точки зору найважливішим є чітке усвідомлення й артикулювання образу людини, виховання якої прагнемо, що позначається на формулюванні основної мети виховання, висуванні ідеалу виховання, який є уособленням відповідних цінностей.

Аналіз досліджень. Фактично кожний видатний педагог у своїх працях з виховання торкався проблеми виховного ідеалу, оскільки неможливо окреслювати шляхи виховання, оминувши цю проблему. Тому, аналізуючи спадщину великих, ми можемо впевнитися в тому, наскільки залежними від історичних, національних, віросповідних та інших реальностей є виховні ідеали. Питання виховних ідеалів у різних його аспектах: національному, християнському, атеїстичному, історико-педагогічному, філософському, методичному та інших вивчалось багатьма українськими дослідниками: К. Ушинським, В. Сухомлинським, Г. Ващенком, І. Бехом, М. Стельмаховичем, О. Вишневським, І. Підласим, В. Жуковським, Н. Калитою та ін. Серед сучасних треба окремо відзначити історико-педагогічне дослідження Л. Єршової, присвячене трансформації виховного ідеалу в українських землях у складі Російської імперії XIX – початку XX століття.

Мета статті – в історичному контексті розвитку педагогічної думки розкрити важливість формування загальнодержавного виховного ідеалу з урахуванням етнічного та релігійного різноманіття української нації.

Виклад основного матеріалу. Складність процесу ідеалотворення в загальнодержавних масштабах полягає в тому, що виховний ідеал не можна створити на порожньому місці, у тиші чиновницького кабінету. Ідеал має бути породжений усім суспільним життям, торкнутися потаємних закутків людських душ, сягнути корінням у народні традиції.

З одного боку, здавалось би, що може бути простішим за формулювання суспільного ідеалу, який би відповідав народному? Достатньо заглибитись у фольклор,

щоб відчути захоплення красою в усіх її проявах, тугу за справжніми почуттями, мужніми вчинками, готовність захищати рідну землю, піднесення Добра і засудження Зла. Наш багаторічний досвід навчання іноземних студентів підтверджує схожість виховних ідеалів різних народів, часто втілених у майже ідентичних за змістом казках. Але не дарма кажуть у народі: «Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться». Якщо в казках усе, як на долоні, то життя виявляється набагато складнішим. Якщо на папері ще вдається зрозуміло сформулювати високі цілі й ідеали, то задля їх досягнення потрібно знайти спільну мову з носіями конкретних, часто протилежних ідеалів, які по-різному інтерпретують такі прості, на перший погляд, речі. Тож важливим питанням було й залишається: чи існує такий ідеал, який міг би задовольнити всі верстви населення і бути покладеним в основу загального суспільного виховного ідеалу?

Український народ вкотре стоїть перед завданням усвідомлення себе як нації, освітня громадськість, педагогічна наука вкотре переосмислює виховну стратегію. Звідси продукування нових нормативно-правових документів, формулювання нових підходів, концепцій, які найперше відображають основні цілі, ідеали, цінності виховання. Серед головних напрямів пошуків слід виділити, так би мовити, офіційно-державницький, націлений на відповідність загальноєвропейським демократичним і національним цінностям, та релігійний, а саме християнський напрям, що повертає суспільну свідомість до вивічених віками виховних ідеалів. На межі автономного існування цих напрямів здійснюються спроби їх об'єднання для створення єдиної потужної виховної стратегії, яка б відповідала одночасно європейським, національним і християнським традиціям. Але, на наш погляд, по суті йдеться про християнізацію всього освітнього й виховного процесу в державі. Яскравим представником когорти прихильників такої стратегії є відомий педагог О. Вишневський. Відомо, що коріння даної стратегії сягає, зокрема, педагогічної спадщини визнаного дослідника виховних ідеалів українців Григорія Ващенка. Розглянемо на прикладі педагогічної теорії Г. Ващенка ті проблеми, які виразно простежуються на шляху цілепокладання та ідеалотворення в сучасній Україні.

Будучи жорстким критиком більшовицького виховання, педагог водночас був палким прихильником християнського виховання для українців. Він розкрив формування християнського ідеалу на різних рівнях, так би мовити від загального до часткового: євангельському, загальноєвропейському і національному, зокрема, українському. У процесі пошуків традиційного українського ідеалу, який би можна було покласти в основу українського виховання, учений, здається, знайшов найяскравіші фарби у прагненні висвітлити все найкраще, притаманне українській душі, хоча, безумовно, вказав і на недоліки. В історичному огляді розвитку українських виховних ідеалів, здійсненому Ващенком, виразно простежується визнання жорстокої боротьби ідеалів, способів життя, мислення, схильності народу піддаватися впливу всіляких спокус, що виходили від різних народів, «мавпування», тобто сліпого копіювання чужого досвіду. Учений чітко вказав на те, що насправді в народі немає одного ідеалу на всі віки, а є ідеали, що відповідають певним історичним періодам, певним групам людей. Так, великою є різниця між ідеалами людини, наприклад, Шевченка та Винниченка, Володимира Мономаха і Нечуя-Левицького, вищої верстви українського народу і селянської маси. Г. Ващенко поставив справедливе запитання: «Але що визнати за традиційний ідеал людини, коли їх у народі не один, а декілька?» І відповів: «Традиційним ідеалом треба визнати той, що витримав іспит історії, найбільш відповідає психології народу та його призначенню, увійшов у психіку народних мас, відбитий у народній творчості і в творах кращих мистців і письменників, що стали духовними провідниками свого народу» [1, с. 104]. Так учений прийшов до виховного гасла, яке відповідає традиційному українському ідеалу: служба Богові і Батьківщині! При цьому, на думку Г. Ващенка, носієм традиційного українського ідеалу слід уважати переважно селянство, оскільки воно зберегло кращі українські традиції,

що проявлялося в дотриманні своєї мови, звичаїв, віри, відданості малій батьківщині, тобто тій місцевості, звідки походить людина [1, с. 136-138]. Як зразок найвищого патріотизму вчений навів Шевченківського Гонту. Гонта убиває своїх дітей-католиків через те, «що він поклявся нищити католиків, і тому, що його діти виростили були б ворогами українського народу, за волю якого клявся боротись Гонта... Гонта не розбійник, не хуліган, як Разін, а гуманна, чула людина, що, виконуючи свій обов'язок перед Батьківщиною, пожертвувала власними дітьми і своїм власним спокоєм. Не можна також порівнювати Гонти з відомим советським «героєм» хлопцем Павліком Морозовим... Вчинок Павліка цілком аморальний» [1, с. 149-150].

На відміну від Г. Ващенка, автор статті розцінює вчинок Гонти як свідчення того, що Шевченківський герой поставив понад усе інтереси не Бога, а нації, майбутне якої пов'язував насамперед із незалежністю від поляків і з православною вірою, а не з абстрактним християнством. Гонта, за поемою «Гайдамаки», вбив своїх дітей, українців-християн, оскільки вони не були православними, а значить, були потенційними захисниками інтересів поляків-католиків. Відомо, що в Біблії описана вимога Бога до Авраама вбити власного сина заради Бога, а не заради нації. Чому такий приклад з Гонтою, де ідея загального християнства явно поступається ідеї нації, був узятий Ващенком за взірцем, адже наприкінці своєї книги він прямо вказує на те, що першою абсолютною вартістю для молоді має бути Бог, а другою – Батьківщина? Відповідь знаходимо там же: «Що означає служба Богові разом із службою Батьківщині? Це означає, що добробут Батьківщини має бути заснований на засадах християнства. Так розуміли життя кращі люди Київської Русі, що мужньо боролись з кочівниками. Так розуміли їх запорожці, що своїми грудьми захищали «люд християнський» та клали за нього свої голови в завзятій боротьбі з бусурменами. Так розумів їх Хмельницький і маси українського селянства й козацтва, що під проводом великого Гетьмана повстали проти польського панування. Ця традиційна мета, як ясна зірка на небі, мусить сяяти і перед українською молоддю» [1, с. 175].

Попри проголошену ідею служіння християнству, підібрані Г. Ващенком приклади свідчать, що пріоритетною ідеєю залишається захист не абстрактного християнства, а конкретної християнської конфесії. Дисонансом цій думці звучить інша, висловлена в тій же праці думка: благом для Батьківщини є об'єднання всіх українців незалежно від церковної приналежності. Тут ми стикаємося з ідеями розбудови держави, що суперечать одна одній. Чи усвідомлював Ващенко цю суперечливість? Крім того, ми констатуємо, що представники різних церковних конфесій досі не об'єдналися заради блага Батьківщини.

У цілях обґрунтування власних позицій щодо ідеалотворення в Україні, хочемо зауважити таке. Сам Г. Ващенко писав про масове двовір'я за часів Київської Русі. Отже, проста життєва логіка підказує, що головним мотивом боротьби з кочівниками, був не стільки захист християнської віри, скільки своєї малої батьківщини, власного життя й майна. По-друге, історія свідчить про жорстокі розправи над своїми ж українцями-християнами, які не хотіли виступати на боці запорожців чи Богдана Хмельницького. Історія також дає багато свідчень всіляких альянсів між українськими ватажками і «бусурменами» та католиками різного походження, у результаті яких страждав простий народ (досить просто уважно вчитатися хоча б у шкільні підручники і навчально-методичні посібники з історії, щоб у цьому не сумніватися). На тлі української історії поставало й постає чимало діячів, котрі, прагнучи незалежності для України, не забували й про задоволення своїх власних потреб, що не мали нічого спільного з духовними. Усе це є зворотнім боком медалі на ймення «Героїчне минуле України», свідченням слабкості людської природи, її підлеглості гріху й невмінню жити за Христовими заповідями. Тому слабиною концепції Г. Ващенка доводиться вважати надмірну ідеалізацію історичних часів, вичленування переважно тих подій, які б, на погляд ученого, могли прислужитися запаленню сердець молодих українців вогнем

жертвовної любові до Батьківщини. Особливістю концепції Г. Ващенка вважаємо превалювання національних мотивів над християнськими. Якщо ж звернутися до християнського вчення, то є змога пояснити описані історичні події не виключним прагненням людей до захисту християнського ідеалу, а перемогою в душах людей добра чи зла, що зумовлено природою людини, яка несе в собі як темряву, так і світло. Недарма у Г. Ващенка є тільки схвальна оцінка вчинку Гонти, у той час як сам Гонта промовляє до вбитих дітей:

*Спочивайте, діти.
Та благайте, просіть Бога,
Нехай на сім світі
Мене за вас покарає,
За гріх сей великий
Просіть, сину! Я прощаю,
Що ви католики [7, с. 137-138].*

Навряд чи сам Гонта, усвідомлюючи свій вчинок як великий гріх, назвав би себе гуманною людиною. Нас, як і В. Яковенка, вражає те, що «героєм Григорія Ващенка залишається Гонта, котрий убиває своїх малолітніх дітей тільки за те, що він поклявся нищити католиків» [8, с. 21]. Та й Т. Шевченко у передмові до своєї поеми недвозначно висловив ставлення до кривавих подій минулих літ: «...весело... а все-таки скажеш: «Слава богу, що минуло», – а надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми слав'яне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сину і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря – слав'янська земля» [7, с. 142]. Слід також наголосити на тому, що історичний Гонта не вбивав своїх дітей. Цей моторошний учинок героя своєї поеми Т. Шевченко вигадав, щоб акцентувати відданість його гайдамацьким ідеалам і жорстокість боротьби за їх здійснення.

Служіння Богу і Батьківщині. Така постановка мети виховання ще не є ключем для розв'язання виховних проблем. Насправді, попри очевидність цієї мети, питання на цьому не закінчуються, а тільки починаються. Що є Батьківщиною для кожної конкретної людини, вихованої за певних історичних умов: Україна в складі СРСР, у межах Австро-Угорщини, у рамках Вінниці чи села на Полтавщині? Хто є більшим німцем: той, хто вважає своєю батьківщиною Німеччину, Австрію чи Швейцарію? Хто більший зрадник: український селянин, котрий кидає своє село заради Києва в пошуках кращої долі, чи той, хто за цією ж долею їде до Москви або до Італії? Хто більш правий: Г. Ващенко, який характеризував селянство як найпатріотичнішу частину населення, що зберегла народні традиції, чи І. Огієнко, котрий показав селян як найконсервативнішу верству населення, що найдовше від інших зберігала поганство? Якого виховання ми прагнемо для наших дітей в Україні, серед яких вже зараз є католики, греко-католики, протестанти, православні «різних мастей», у тому числі й «небажаних», атеїсти, мусульмани тощо, і всі вони – громадяни України?

Не знаходимо ми відповідей на ці питання й у О. Вишневецького та його однодумців, які від здобуття незалежності України наполегливо розбудовують теорію сучасного українського виховання. Виховним ідеалом для них так само, як і для Г. Ващенка, є служіння Богові і Україні. «Допускаючи плюралізм ідеологічних вузькогрупових доктрин і поглядів» [5, с. 89], закликаючи підноситись над рівнем конфесійності, проголошуючи добровільність, право вибору особистості, вони, з іншого боку, пропонують «найближчими вважати релігії християнські», до «небажаних» відносити «ті конфесії, які не узгоджують свої цілі з цілями суспільства, наприклад, орієнтують людину на антидержавні вчинки, заважають становленню патріотизму і державності (єговізм, московське православ'я)», відновити «загальну релігійну практику школи», зокрема, молитву перед початком занять, усі шкільні культурні

заходи одухотворити вірою в Бога [2, с. 238-239]. Таким чином, пропонуючи одухотворити весь навчально-виховний процес вірою в Бога, О. Вишневський зі своїми соратниками одночасно проголошували принцип добровільності релігійного виховання; «підносячись» над конфесійністю й водночас називаючи «московське православ'я» небажаною релігією, вони якимсь незрозумілим чином збирались стверджувати мир і злагоду в українському суспільстві. Вбачаючи в подібних висловлюваннях і закликах загрозу роздмухування суспільної ворожнечі, автор статті й раніше і зараз застерігає від подібної позиції.

Висновки. Історики педагогіки знають, що постановка питання мети виховання здавна була невідривною від усвідомлення сенсу людського буття. А оскільки сенс буття – це одне з найскладніших філософських питань, на яке життя примушує відповісти кожну людину незалежно від рівня її освіченості, релігії, національності, то ми ніколи й не почуємо однозначної відповіді. Проблема в тому, що сучасне демократичне суспільство потребує узагальненого виховного ідеалу, який би однаково позитивно сприймався усіма верствами населення.

Сьогодні, на сьомому році війни в Україні бачимо, що українське суспільство все більше віддаляється від миру і злагоди. Сьогодні навіть слова великого Т. Шевченка, наведені в статті, одними б сприйнялися, як крамола, а інші ухопилися б за них на підтвердження свої тез. Так чи варто тоді триматися за схеми-догми у своїй свідомості? Може, просто побачити в кожній людині ту слабку істоту, якою вона є насправді? Бо, прагнучи до справедливості, людина часто буває несправедливою, прагнучи до ідеалу, часто попирає його, прагнучи до злагоди, часто відмовляє ближньому в пробащенні, прагнучи до взаєморозуміння, часто чує лише себе. Тож на часі перестати боротися з іншими й почати боротися за свою душу. Тоді, можливо, ідеалом стане людина, яка піклується про загальне благо, розуміє взаємозалежність всіх членів суспільства, несе відповідальність за свої вчинки перед собою, родиною, громадою, любить життя в усіх його прекрасних проявах і відповідно до свого хисту творить добро. І це не буде суперечити ні загальнолюдським, ні загальнохристиянським цінностям, якщо ми все ще наполягаємо, що є їх прихильниками.

Подальші розвідки у даному напрямку могли би стосуватися продовження напрацювань з ідеалотворення як запоруки суспільного миру.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : монографія. Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. 191 с.
2. Вишневський О. І., Кобрій О. М., Чепіль М. М. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій. Дрогобич : Відродження, 2001. 268 с.
3. Єршова Людмила. Трансформація виховного ідеалу в Україні (XIX – початок ХХ століття). Київський, Одеський, Харківський навчальні округи : монографія. Житомир : Вид. Євенок О. О., 2015. 642 с.
4. Калита Н. Проблема виховного ідеалу у контексті сучасних модернізаційних концепцій виховання. *Молодь і ринок*. 2014. № 7 (114). С. 52–57.
5. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні : педагогічні концепції. Київ : Школяр, 1997. 149 с.
6. Тхоржевська Т. Д. Православне виховання в історії педагогіки України : монографія. Вид. 2-ге, переробл. Київ : Фенікс, 2008. 432 с.
7. Шевченко Тарас. Повне збір. творів : у 6 т. Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. Т. 1. 483 с.
8. Яковенко В. С. Національно-духовне відродження в педагогічній спадщині Г. Ващенко та його значення для морального виховання молоді. *Методичний вісник – 96*. 1996. С. 3–23.

References:

1. Vashchenko, H. (1994). *Vykhovnyi ideal* [Educational ideal]. Poltava: Poltavskyi visnyk [in Ukrainian].

2. Vyshnevskiy, O. I., Kobrii, O. M., & Chepil, M. M. (2001). *Teoretychni osnovy pedagoghiky* [Theoretical foundations of pedagogy]. Drohobych: Vidrozhennia [in Ukrainian].
3. Yershova, L. (2015). *Transformatsiia vykhovnoho idealu v Ukraini (KhIKh – pochatok KhKh stolittia). Kyivskiy, Odeskyyi, Kharkivskyyi navchalni okruhy* [Transformation of the educational ideal in Ukraine (XIX - early XX century). Kyiv, Odesa, Kharkiv educational districts]. Zhytomyr: Yevenok O. O. [in Ukrainian].
4. Kalyta, N. (2014). Problema vykhovnoho idealu u konteksti suchasnykh modernizatsiinykh kontseptsii vykhovannia [The problem of the educational ideal in the context of modern modernization concepts of education]. *Molod i rynek*, 7 (114), 52–57 [in Ukrainian].
5. Pohribny, A., Vyshnevsky, O., Maiboroda, V., Kononenko, P., Stelmakhovych, M., Usatenko, T., & Aleksyuk, A. (Ed.) (1997). *Kontseptualni zasady demokratyzatsii ta reformuvannia osvity v Ukraini: pedahohichni kontseptsii* [Conceptual principles of democratization and education reform in Ukraine: pedagogical concepts]. Kyiv: Shkoliar [in Ukrainian].
6. Tkhorzhevska, T. D. (2008). *Pravoslavne vykhovannia v istorii pedahohiky Ukrainy* [Orthodox education in the history of pedagogy in Ukraine]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
7. Shevchenko, T. (1963). *Povne zibrannia tvoriv: u 6 tomakh* [Complete collection of works: in 6 volumes]. (Vol. 1). Kyiv: Vyd-vo AN URSSR [in Ukrainian].
8. Yakovenko, V. S. (1996). *Natsionalno-dukhovne vidrozhennia v pedahohichnyi spadshchyni H. Vashchenka ta yoho znachennia dlia moralnoho vykhovannia molodi* [National and spiritual revival in the pedagogical heritage of H. Vashchenko and its significance for the moral education of youth]. *Metodychnyi visnyk*, 96, 3–23 [in Ukrainian].

Tkhorzhevska T. D.,
 orcid.org/0000-0003-2708-2600

THE PROBLEM OF CREATING THE IDEAL OF EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF DOMESTIC EDUCATION

The article considers the formation of the ideal of education in historical retrospect. The author of the article analyzes whether it is worth talking about the universal ideal of education, which contributes to the observance of universal culture for peace and the formation of a responsible citizen. The question is whether there is a common ideal that could satisfy all segments of the population and be the basis of the general social educational ideal, whether to include in the concept of the national educational ideal a religious component.

The ideas of H. Vashchenko, O. Vyshnevsky, supporters of the traditional Ukrainian ideal, which they formulate as a service to God and the Motherland, are analyzed. It points to the contradiction and illogicality of some of their postulates, which simplify the realities of life, do not promote mutual understanding between representatives of different segments of the population, threaten to incite public hatred. Among the contradictions of H. Vashchenko's concept, the author attributes the actual prevalence of national interests over Christian and confessional over Christian interests. The author considers the weakening of H. Vashchenko's concept to be excessive idealization, heroization of historical times, which, in the opinion of the scientist, should serve to ignite the sacrificial love for the Motherland of young Ukrainians.

Based on the ideas of H. Vashchenko, O. Vyshnevsky, the author of the article raises the question: what kind of education do we want for our children in Ukraine, among whom are Catholics, Greek Catholics, Protestants, Orthodox of "different kinds", including "unwanted", atheists, Muslims, etc., and all of them are citizens of Ukraine?

It is argued that in Ukraine there is a need to form a nationwide educational ideal, taking into account the ethnic and religious diversity of the Ukrainian nation, if Ukraine seeks to become a nation of citizens who voluntarily want to live together.

Key words: educational ideal, social ideal, universal human values, general Christian values, citizen, nation.

*Дата надходження статті: 30.10.2020 р.
 Рецензент: доктор педагогічних наук Чумак Л.В.*